

HARAKATLAR STRATEGIYASI
2017-2021

II ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар
стратегияси: макроиқтисодий
барқарорлик, инвестицион фаоллик ва
инновацион ривожланиш истиқболлари

Илмий маъруза ва мақолалар
тўплами

II ШУЎБА

2019 йил 27-28 май

Ўзбекистонда замонавий логистиканинг ривожланиши, жорий этиш имконияти ва муаммолари

Азизова Манзура Ибрагимовна¹

*¹ТМИ, Эконометрика ва рақамли иқтисодиёт
кафедраси катта ўқитувчиси*

Замонавий халқаро иқтисодий муносабатлар асосида ривожланаётган глобализация ва кучли интеграция иқтисодиётни янада тез ва кескин тарзда шаклланишига сабаб бўлмоқда. Фақат ана шу жараёнларга мослашган ҳолда унинг ташкил қилувчи элементлари ҳисобланган асосий соҳаларини ривожлантириш билан ҳозирги вазиятда рақобатбардошликни сақлаб қолиш мумкин. Ҳозирда ихтисослашган ишлаб чиқаришни ва жаҳон миқёсида ҳамкорлик алоқаларини чуқурлаштиришни шакллантирувчи мультимодал логистика марказлари ва логистика соҳаси муҳим роль ўйнайди.

Бугунги кунда кўплаб ривожланган ва жаҳон иқтисодиётида етакчи ўрин тутадиган мамлакатлар тажрибаси шуни сўзсиз исботлаб бермоқдаки рақобатбардошликка эришиш ва дунё бозорларига чиқиш, биринчи навбатда иқтисодиётни изчил ислоҳ этиш, таркибий жиҳатдан ўзгартириш ва диверсификация қилишни чуқурлаштириш, юқори технологияларга асосланган янги корхона ва ишлаб чиқариш тармоқларининг жадал ривожланишини таъминлаш энг долзарб вазифалардан бирига айланмоқда.

Шу ўринда Президентимиз Ш.Мирзиёев маърузаларида таъкид-лаганидек: “.. ҳамма соҳада аниқ тартиб ва қаттиқ интизомни таъминлашимиз даркор. Яна бир бор таъкидлайман, ишни биргаликда бажарамиз, натижа учун эса ҳар биримиз шахсан жавоб берамиз”[1].

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан “Йўл-транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва модернизация қилиш бўйича дастурларнинг прогноз параметрларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни назорат қилиш ҳамда уларга эришишнинг асосий вазифалардан бири сифатида белгилаб берган[2].

Мамлакатимизда ҳам бозор инфратузилмасини янада ривожлантириш, қулай бизнес муҳитини яратиш ва иқтисодиётимизни модернизациялашнинг янги талаблари энг аввало логистикани ривожланиши билан бевосита боғлиқ. Юртимиз иқтисодиётини янада ривожлантиришда логистиканинг ўрни катта. Чунки бу соҳа ривожланган ҳамда ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиёти ривожини учун долзарб бўлиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича ҳаракатлар стратегиясининг иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларига бағишланган бандида ”Таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг

етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобига унинг рақобатбардошлигини ошириш, эркин иқтисодий зоналар, технопарклар ва кичик саноат зоналарни ташкил этиш, амалдаги зоналарнинг самарадорлигини ошириш, хизматлар кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантириш, ялпи ички маҳсулотни шакллантиришда хизматлар роли ва улушини ошириш, кўрсатилаётган хизматларнинг тузилмасини энг аввало хизматларнинг замонавий юқори технологик турлари ҳисобига тубдан ўзгартириш, йўл-транспорт инфратузилмасини янада ривожлантириш, иқтисодиёт, ижтимоий соҳага, бошқариш тизимига информацион-коммуникацион технологияларни жорий этиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларни сақлаш, транспортировка қилиш ва сотиш, молиявий ва бошқа замонавий бозор хизматларни кўрсатиш инфратузилмасини янада кенгайтириш” каби вазифалар келтирилган[1]. Шулардан келиб чиққан ҳолда, бугун мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилаш, иқтисодиётимизнинг сифат жиҳатдан янги, замонавий таркибий тузилмасини шакллантириш, ҳудудларимизни комплекс ривожлантириш бўйича барча режаларимизнинг муваффақиятли амалга оширилиши йўл-транспорт ва коммуникация инфратузилма тармоқларини юксак суръатлар билан ривожлантиришга узвий боғлиқдир.

2018-2021 йилларда Чегарадош мамлакатлар билан логистик маршрутларни диверсификация қилиш режалаштирилган бўлиб, унга кўра келишув битимлари имзоланади. Бунда чегарадош мамлакатлар билан амалий музокаралар ўтказиш, қўшни давлатларнинг инфратузилмаларини ривожлантиришга инвестициялар киритиш ташаббуси билан чиқиш орқали маҳсулотларнинг экспорт-импортидаги логистик муаммоларни ҳал этишга қаратилган тадбирларни амалга ошириш назарда тутилади [7]. Ўзбекистонда ташқи иқтисодий ва бошқа халқаро алоқалар, шу жумладан юклар (йўловчилар)ни халқаро ташишлар юқори суратлар билан ривожланмокда. Буни янги ишлаб чиқилган конунлар, қарорлар логистик марказ ҳамда компанияларга яратилаётган турли имкониятлар ва янги очилаётган логистик марказлар мисолида яққол кўришимиз мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг ягона транспорт бозорини ташкил этиш транспорт стратегиясининг асосий мақсадларидан биридир. Мамлакат транспорт йўналишларининг ғарбдан-шарққа кесишган географик ҳудудда жойлашуви миллий транспорт инфратузилмасининг интенсив ривожланишини таъминлаш мақсадида логистик ишиқарув ёндашувини амалга ошириш асосий омил бўлиб хизмат қилади.

Транспорт тизимининг муҳимлиги иқтисодий ривожланиш учун мақсадли дастурни амалга оширишни, ҳар хил транспорт турларини ривожлантиришга қаратилган комплекс мақсадли дастурни амалга оширишни тақозо этади. Транспорт муаммолари тизимли ёндашув нуктаи назардан келиб чиққан ҳолда ўз ечимини топади ва махсус дастур ишлаб чиқишни тақозо этади. Бу дастурнинг таркибига қуйидаги асосий тамойилларни киритиш мақсадга мувофиқдир:

- транспорт инфратузилмасини эксплуатация қилиш ва ривожлантириш;
- йўловчи ва юк транспорти хизматларини такомиллаштириш;

- халқаро транспорт алоқалари, транспорт йўлаклари, қўшни давлатлар билан ҳамкорлик ва жаҳон транспорт тармоғига интеграциялашув;
- транспорт тизимларининг интеграциялашуви;
- барча хил транспортларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш;
- транспорт ва унинг инфратузилмаси ривожланишида экологик масалалар;
- транспорт статистикаси ва ахборот инфратузилмаси;
- транспорт соҳасида қонунчилик;
- фан ва таълим.

Бундай комплекс улкан масалалар илмий, технологик ташкилий ечимлар билан боғлиқ Транспорт муаммоларининг ривожланиши, интермодаллиги ва умумий ахборот муҳитини шакллантириш, ҳаттоки транспорт тизимида қўлланиладиган терминларда ҳам ҳар-хил талқин этилмоқда. Бундай шароитда ҳамкорлик сари биринчи қўйиладиган қадамлар ушбу масалаларни ечиш ва муаммоларни бир тизимга келтиришдир.

Ҳозирги жадал суръатлар билан ривожланиб бораётган бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодиётнинг кўпгина соҳаларини қайтадан модернизация ва диверсификация қилиш масаласи долзарб бўлиб турибди.

Халқаро юкларни ташишда фаол иштирок этаётган миллий транспорт ва экспедиторлик ташкилотлар биринчилардан бўлиб, юкларни ташишни замонавий ҳолда ташкил этиш ва юкларни қайта ишлаш логистикасини муҳимлигини англаб етган ҳолда интер, мультимодал ва юкларни ташишнинг терминал тизимларини, юкларни ташиш технологияси, замонавий телекоммуникациялар, яъни юкни кузатишнинг ва бошқаларнинг ҳам логистикага эҳтиёжи сезилди. Ўзбекистонда йирик транспорт ва экспедиторлик ташкилотлари ўзларининг терминал тизимларини, ташкил эта бошладилар, шунинг учун юк тарқатувчи ва логистик марказлар, логистик сервис кўрсатиш ишларини қўллаб-қувватлаб турувчи ахборот - компьютер тизимларини тузишга эҳтиёж сезилмоқда.

Логистика концепциясини татбиқ этиш, корхоналардаги умумий харажатларни камайтириш учун асосий фаолият йўналишларидан бири ҳисобланади.

Логистик фаолият интеграцияли аҳамиятга эга бўлиб, у товар (хизмат)ларга эҳтиёж пайдо бўлгандан, то уни қониқтиргунгача бўлган ораликни ўз ичига олади. Макродаражадаги логистика турли хил ташкилотларнинг интеграциялашуви орқали бизнес мақсадига эришгунгача бўлган биргаликдаги фаолиятини акс эттиради.

Барча фаолият ва операциялар режалаштирилиши, бошқарилиши ва мувофиқлаштирилиши лозим. Логистиканинг асосий интеграциялашган тизимини шундай муҳим бизнес соҳалари, яъни хомашё ва материалларни сотиб олиш, маҳсулотни ишлаб чиқариш ва сотиш, транспорт, ахборот ва бошқалар ташкил этади.

Логистиканинг мақсади деб, глобализациялаштириш, инсон фаолиятининг каттагина соҳасини ўз ичига олган товарлар, хизматлар, хомашё ва материаллар ҳаракатининг барча йўллари тушуниш мумкин.

Ҳозирги кунда логистика транспорт - экспедиция фаолияти доирасида қизғин ривожланаяпти. Логистик занжирнинг тузилишига эътибор берсак баъзи бўғинларда маҳсулотларни ортиқча ишлатиш, бошқа ҳолларда эса иқтисод қилинганини кўрамиз. Афсуски, бу иқтисодий, муросалар ҳозирча муҳим роль ўйнамайди. Транспорт-экспедиция фирмалари логистик занжир тузилишида шерикларнинг қизиқишини ҳисобга олишлари керак «Занжир, энг кучсиз бўғинга қараганда кучли бўлиши мумкин» - бу логистиканинг асосий тамойилларидан биридир.

Логистиканинг асосий хусусиятларидан бири ҳар хил корхоналарнинг товарлари истеъмолчига етиб боргунга қадар уларнинг биргаликдаги фаолиятидир. Бундай фаолиятга маблағни пасайтириш захира манбаларини очишга ёрдам беради. Шу билан бирга логистик шериклар ўртасида умумий фойдани тақсимлаш механизмининг йўқлиги бу ишни амалга ошириш самарадорлигини бирмунча пасайтиради.

Ўзбекистонда логистиканинг секин ривожланишига сабаб бўлаётган қуйидаги муаммоларни алоҳида ажратишимиз мумкин:

Биринчидан логистика тушунчаси кўпгина ишбилармон ва менеджерлар учун янгилик Ўзбекистонда малакали мутахассислар талаб даражасида етишмайди, логистика соҳасида менеджерлар, ишбилармонлар кам, бу эса логистиканинг моҳиятини тушунишни қийинлаштиради.

Иккинчидан, ташкилотларида логистика тамойилларини амалга ошириш учун шароит етишмайди. Кўпгина ташкилотлар иқтисодиёт режаси олдида «тиззагача чўкишган». Кўпгина корхоналарда логистика хизматини шакллантиришда қийинчиликлар мавжуд бўлиб турибди.

Хусусий фирмалар ходимлари бажарилиши керак бўлган функциялари ва бу бўлинмаларнинг фаолияти ҳақида паст тасаввурга эгадирлар.

Учинчидан, миллий қонунчилик халқаро қонунчиликда, халқаро савдо соҳасида, ҳаракат, халқаро ташиш, миллий ташиш ва ички ташиш шунингдек аралаш ташиш масалаларида ҳали етарлича ўзаро мослаштирилмаган. Товарлар ҳаракатини тўсиб туришга олиб келадиган омиллар оқибатида логистик занжирнинг узоқ муддатда узилишига олиб келади ва у маълум вақтгача чўзилиши мумкин. Шу сабабли корхона раҳбарлари ва ходимлари ўз мақсадларини амалга оширишларида логистикани татбиқ этишда ишончсизликка олиб келиши мумкин.

Тўртинчидан, чет эл логистик ташкилотлари билан яхши алоқаларнинг йўқлиги, халқаро логистик уюшмалари билан давлатлараро ҳуқуқий алоқаларни белгилаш, солиқ, божхона, баъзи вазирликлар, департамент ва бошқалар томонидан корхоналар ишбилармонлик фаолиятининг олиб борилиши даражаси етарли эмаслиги.

Ҳозирда логистика соҳасига қаратилаётган эътибор яққол кўзга ташланмоқда. Амалга оширилаётган ишлар ҳеч биримизга сир эмас.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва

технологияларни қўллаб-қувватлаш йили” да амалга оширишга оид давлат дастури лойиҳасида 2018 йил 1 ноябрь гача “Экспорт қилинадиган асосий юкларни куйидаги ҳудудлар орқали темир йўл транспортида транзит ташишда тариф преференцияларини олиш чораларини кўриш: Туркменистон ва Эрон ҳудудлари орқали – Бандар-Аббос бандаргоҳига ва кейинчалик Жанубий, Жануби-Шарқий Осиё ва Осиё-Тинч океани минтақасига чиқиш учун; Озарбайжон ва Грузия ҳудудлари орқали – Қора денгиздаги Потти, Батуми ва Ильичевск бандаргоҳлари, Ўрта Ер денгиздаги Мерсин бандаргоҳига, кейинчалик Яқин Шарқ ва Шимолий Африка давлатларига, шунингдек, Мармарай довони орқали Европа Иттифоқи давлатларига чиқиш учун; Қозоғистон ва Россия ҳудудлари орқали – Болтиқбўйи ва Қора денгиз ҳамда Узоқ Шарқ бандаргоҳларига чиқиш учун “Йўл харитаси” ва чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш, бунда:

тегишли давлатлар темир йўл маъмуриятларига муурожаатлар юбориш;

- масалаларни икки томонлама музокаралар ва учрашувлар давомида кўриб чиқиш юзасидан амалга оширилиши лозим бўлган чора-тадбирларни аниқ белгилаш;

- чет эл давлатларидаги Ўзбекистон Республикаси элчихоналари вакиллари кенг жалб қилиш;

- лойиҳаларни амалга ошириш учун молиявий манбаларни аниқлаш, хорижий давлатлар ҳамда халқаро молия институтлари маблағларини жалб қилиш юзасидан музокаралар ўтказиш назарда тутилади.

Шунингдек, миллий юк ташувчиларни қўллаб-қувватлаш, тадбиркорларга қўшимча шароитлар яратиш мақсадида “Миллий логистика портали”ни ташкил этиш лозим эканлиги таъкидланмоқда. Халқаро транзит йўлларини очиш, кенгайтириш ва зарурларини қайта қуриш ҳамда реконструкция қилиш зарур. Келгуси йилда Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш бўйича музокараларни қайта бошланиши ҳам қувонарли ҳол. Экспортни янада рағбатлантириш мақсадида техник жиҳатдан тартибга солиш тизимини халқаро стандартларга уйғунлаштириш лозим. Асосий мақсадларимиздан бири – ташқи бозорга сифатли ва сертификатланган маҳсулотларни “ўзбек бренди” номи билан олиб чиқишга эришиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 2017 йил 7 февралдаги ПФ- 4947-сонли фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда;

2. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб- интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятнинг кундалик қонидаси бўлиши керак. - Тошкент, 2017. - 22-бет.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 4 мартдаги ПФ- 4707-сонли “2015-2019 йилларда ишлаб чиқаришни таркибий ўзгартириш, модернизация ва

диверсификация қилишни таъминлаш чора-тадбирлари Дастури” тўғрисидаги фармони. www.lex.uz Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 13 апрелдаги “Ангрен махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида”ги №ПФ-4436 сонли фармони.

4. Карриева Я.К. Глобаллашув жараёнларида халқаро транспорт логистик тизими фаолиятининг самарадорлиги. Монография.-Т. :Иқтисодиёт,2013.-174 б.

5.Сергеев В.Н. Логистика и бизнес. Учебник. ИНФРА-М..2001

6.Альбеков А.У., Митько О.А. Коммерческая логистика. Ростов-на Дону. Феникс, 2002.

Инвестицияларни тақсимлаш жараёнларида нейрон тармоқларидан фойдаланиш

Алимов Р.Х.¹

¹ТДИУ Эконометрика кафедраси профессори,

e-mail: r.alimov@tsue.uz

Отажанов У.А.¹

¹ТДИУ докторанти,

e-mail: u.otajanov@tsue.uz

Фан-технологиянинг ривожланиши ҳозирги глобаллашув шароитида ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг барча жабҳаларига ўз таъсирини кўрсатмоқда. “Барча ислохотлар инсон учун унинг манфаати учун” бўлгани каби фан-техника тараққиёти ҳам инсон турмуш фаровонлигини ошириш, меҳнатини енгиллаштириш учун хизмат қилмоғи лозим. Шу муносабат билан тадқиқотда нейрон тармоқларидан инвестициялар тақсимоотида эконометрик моделлаштириш асосида фойдаланиш методологиясини ишлаб чиқиш мақсад қилиб олинган.

Нейрон тармоқлари тўғрисида тушунчага ва билимга эга бўлганлар уни деярли супермия дейишади. Нейрон тармоқлари – инсон нерв тизимини акс эттириш ҳаракатига асосланган сунъий интеллект соҳасидаги тадқиқотлар йўналишидан бири бўлиб, инсон мияси иш фаолияти бўйича асаб тизимининг илм олиш (ўқиш) ва хатоларни тўғирлаш хусусиятидан фойдаланган ҳолда уни моделлаштириш деб тушуниш мумкин. Таъкидлаш жоизки, нейрон тармоғи нейронлардан ташкил топган тармоқдир. Унинг энг оддий модели сифатида кировчи сигналлар, сигналларни жамловчи ва қайта ишловчи ҳамда чиқувчи натижавий сигнал кўринишдаги модель орқали ифодалаш мумкин.